

**МАТЕРИАЛНАТА И ДУХОВНАТА КУЛТУРА НА БЪЛГАРИНА
СПОРЕД ЛЕКСИКАТА НА СОФИЙСКИТЕ КНИЖОВНИЦИ ОТ
XVI ВЕК**

**Димитрия Иванова, Марияна Цибранска-Костова
Институт за български език на БАН**

**ПРОГРАМА ЗА ПОДПОМАГАНЕ НА МЛАДИ УЧЕНИ
И ДОКТОРАНТИ НА БАН**

Цели и задачи на проекта

- В дигиталната ера основна цел е да се придобият нови и да се задълбочат известните знания за значимостта на *българското ръкописно наследство от Средновековието*.
- Да се събере *словното богатство на българите през вековете*.
- Да се проучва речниковият състав на българския език от османския период въз основа на писмени източници с ясен обем и хронология.
- Създаване на база метаданни за етнокултурата и стопанския живот на региона чрез установяване на връзки между речника на софийските книжовници и други източници (записи в ръкописи; османски регистри, чужди пътеписи за Балканите).

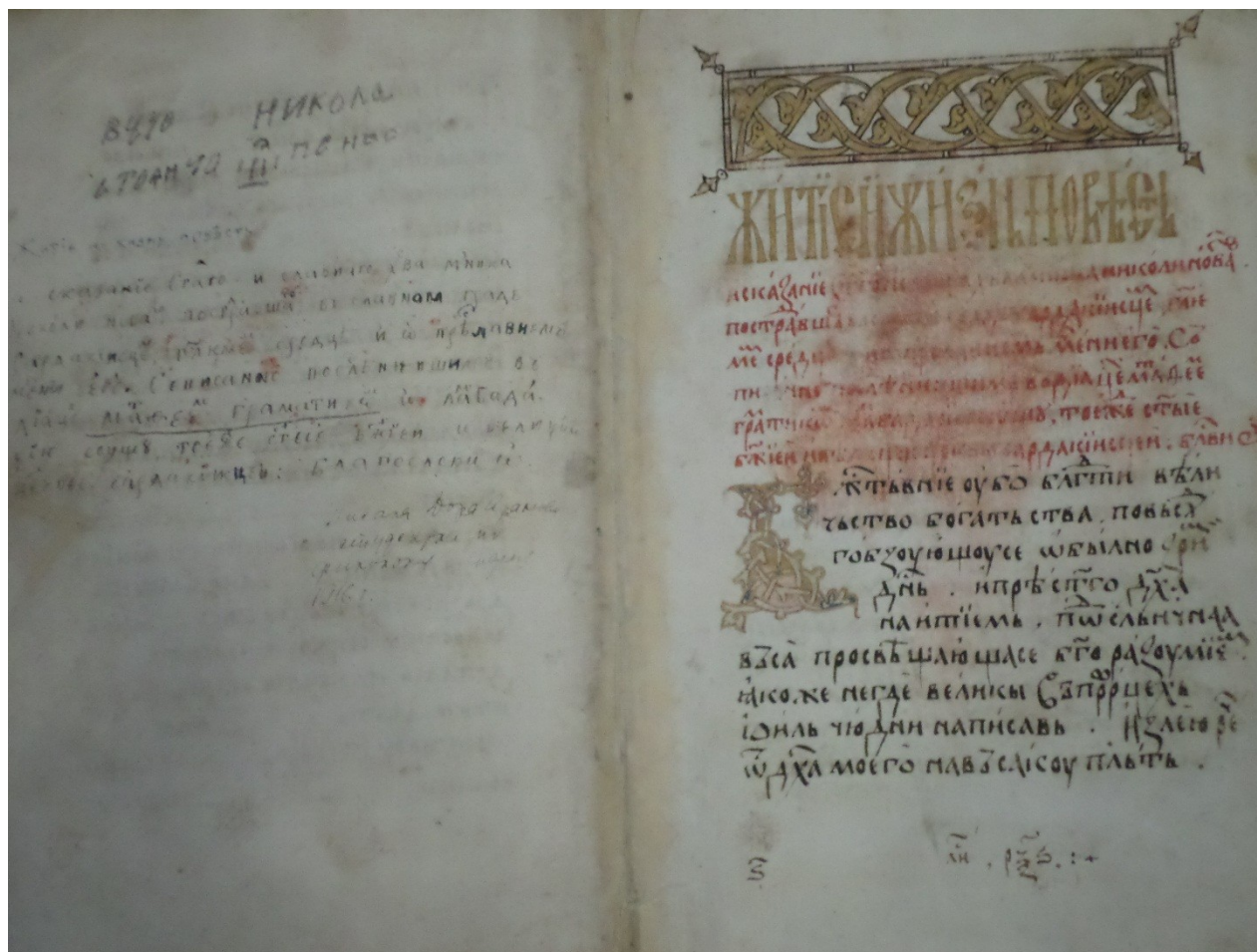
Книжовни средища след 1396г.

- С превземането на Търново и Видин в самия край на XIV век е сложен край на Второто българско царство и за втори път е ликвидирана самостоятелната българска църква.
- Книжовната дейност през следващите два века (XV и XVI) е била съсредоточена в западните български земи.
- През XV век в книжовно средище се превръща Рилският манастир, а през XVI – София.

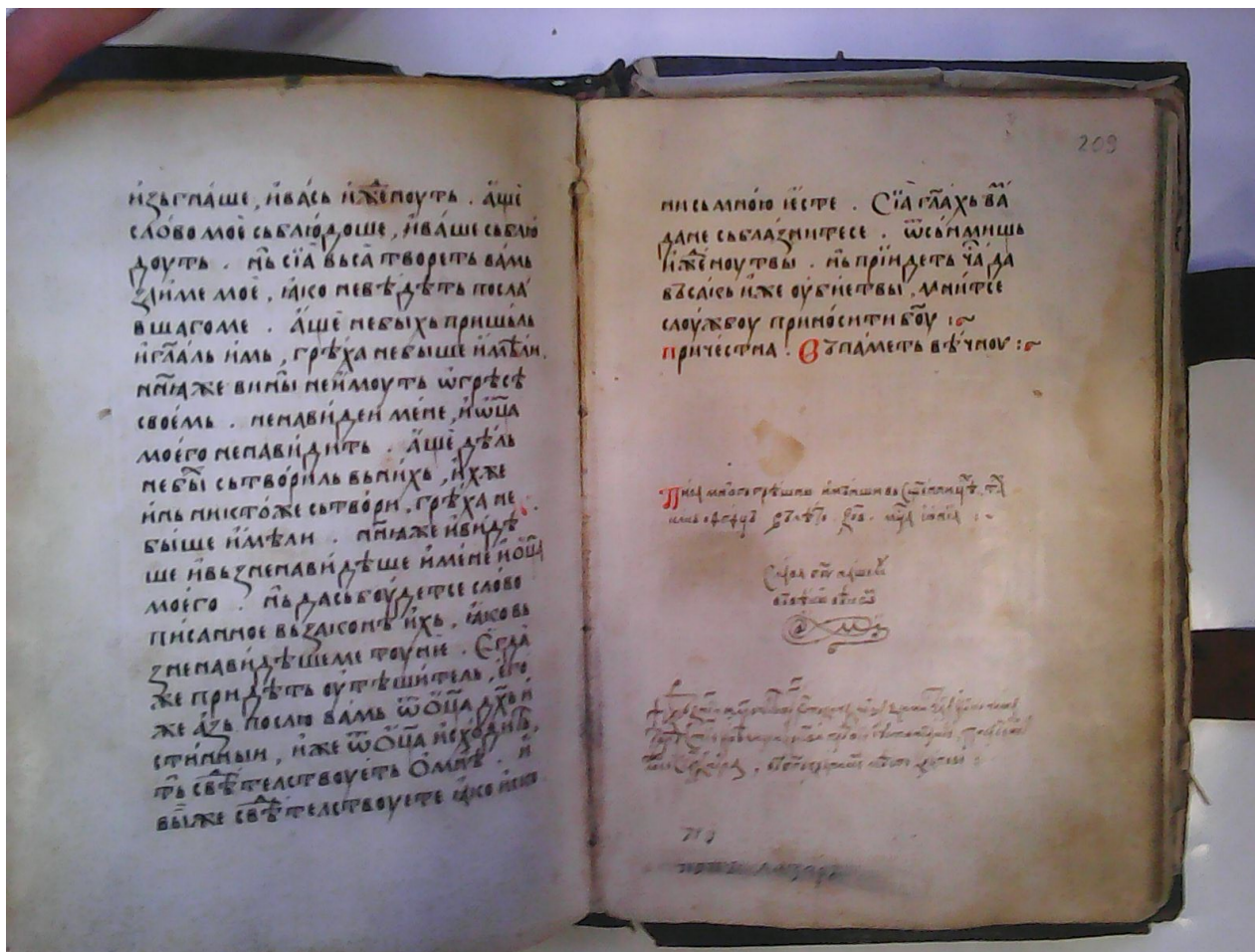
5 оригинални творби на Софийската книжовна школа

- Житие на св. Георги Софийски и Служба на светеца от поп Пейо; Житие на св. Никола Софийски от Матей Граматик и служба за светеца от инок Андрей; анонимна Похвална беседа за софийските новомъченици.
- *Софийската книжовна школа* като географско-ареално, книжовно-историческо и духовно явление.

Сборник ЦИАИ 1521 и началото на Житието на св. Никола Нови

Краят на Житието на св. Никола Нови с тайнописа на поп Лазар

София и околните манастири

Мрежа от центрове на духовността

Връзки с Кратово и Атон

Силна традиция на дарителство от обикновеното християнско население от околността

Късно изображение на св. Никола Нови с
атрибути на неговия общарски занаят

Значение на делото на софийските книжовници

- За старобългарската литература: творбите донякъде пазят традициите на Търновската книжовна школа, но и добавят нови и специфични реалии и особености, характерни за XVI век.
- От езикова гледна точка се наблюдава сближаване с особеностите на живата българска реч от онова време. За да докажем това ще разгледаме определени лексикално-семантични групи думи (топоними, антропоними, битова лексика и др.

Примерни речникови данни

1.Топоними

- В посочения период е в сила тройна система за назоваване на града, която отразява три етапа: тракийското име Сердика (Sardica в римската епоха), славянското Средец (Триядица) и новото име София. Примери: ГраD соф·а иже и сардик·иски и сръдъчьск·и имен¹еми дТ[✓]нь.
- Топоними, които назовават последните убежища на християните на Балканския полуостров: Срем, Влахия, Косово, Атон.

2. Антропоними

- Библейски персонажи: Адам, Мойсей, Давид, Соломон, Дева Мария и т.н.
- Раннохристиянски мъченици: първомъченик Стефан, Стефан Нови, мъченица Марина
- Последните защитници на християнската вяра: Стефан Милутин, деспот Стефан, Иван и Георги Бранкович, Радул войвода

3. Битова лексика

Матей Граматик използва: мъстъ ‘сладко вино от пресен, непрекипял гроздов сок; шира’;

покривало ‘малка шапка от червена коприна; фесче’;

¹сμοшьвьчьство, ¹смотворьць ‘обущарство, обущар’;

окъньць ‘малко прозорче’;

людьскыи п©ть ‘главна улица’;

с¹гребъ ‘обрив по кожата, изприщване’ и др.

Поп Пейо използва:

- одежда – горно облекло, дреха, премяна
- трапеза – трапеза, маса за ядене
- секыра – секира
- желѣзо – желязо, инструмент или оръжие от желязо
- тръжище – пазарище, тържище
- главня - главня
- Лексиката покрива широки полета от ежедневноия живот на хората.

ИЗВОДИ

- Езиковата база данни и диахронното състояние на говоримия и книжовния български език в ареала на София и Софийско.
- Езиковите данни – част от културното наследство на региона в ръкописи, в легенди и предания, манастирски и турски документи, бележки на книжовници.
- София–сакрално пространство за Православието на Балканите в периода XV–XVIII в.